Vánoce

historie * zvyky * tradice

Jitka Pastýříková

Ilustrovala
Zdenka Krejčová

BETLÉM
K VYSTŘIŽENÍ
UVNITŘ

FRAGMENT

VÁNOCE – historie, zvyky, tradice

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Jitka Pastýříková
VÁNOCE – historie, zvyky, tradice
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Vánoce

historie * zvyky * tradice

Jitka Pastýříková

Ilustrovala
Zdenka Krejčová

FRAGMENT

Text © Jitka Pastýříková, 2018
Illustrations © Zdeňka Krejčová, 2018
Cover Illustration (frame) © ZVERKOVA / Shuttesrstock.com

ISBN e-knihy 978-80-253-3973-2 (1. zveřejnění, 2018)
ISBN tištěné verze 978-80-253-3899-5 (1. zveřejnění, 2018)

„Vánoce jsou časem, kdy si nejsilněji uvědomujeme,
co nám schází a kdo není mezi námi.“

John Irving

„Nikdy není po Vánocích, když to člověk nechce.
Vánoce jsou rozpoložení mysli.“

Lauren Myracle

„Mír na zemi nastane,
když budeme žít Vánoce každý den.“

Helen Steiner Rice

Úvod

Vánoce jsou pro křesťany druhým nejvýznamnějším křesťanským svátkem, hned po Velikonocích. Jsou oslavou narození Ježíše Krista a tento den je současně chápán jako počátek Ježíšova putování a šíření evangelia.

Vánoce se v římskokatolické tradici slaví od předvečera slavnosti Narození Páně, která připadá na 25. prosince. Oslavy končí svátkem Křtu Páně, který se slaví první neděli po 6. lednu.

Vánocům předchází doba adventní, která slouží jako příprava na narození Ježíše Krista.

S vánočním obdobím se pojí celá řada zvyků, tradic a pověr. Většinu dříve hojně rozšířených zvyků můžeme dnes nalézt v národopisných pramenech a ve vyprávění pamětníků.

Původ slova Vánoce

Slovo Vánoce pravděpodobně pochází z německého slova *Weihnachten* (dříve *wāhnachten*), které se skládá ze dvou slov *weihen* (světit) a *nacht* (noc). Z první části slova se postupem času stalo *vá-* a slovo *nachten* bylo počeštěno na *noce*.

Historie svátků

Biblický příběh narození Ježíše

Pro křesťany představují Vánoce oslavu narození Ježíše Krista. Jeho příběh vychází z evangelií podle Lukáše a Matouše a najdeme ho v Novém zákoně.

Podle biblické legendy se Marii zjevil archanděl Gabriel a oznámil jí, že počne z Ducha svatého a porodí syna Ježíše. Ten se stane králem všech Židů a vysvobodí svůj lid z jeho hříchů.

Anděl sestoupil poté i k Josefovi, s nímž byla Marie zasnoubená, a řekl mu, že se nemusí bát vzít si Marii za manželku, protože počala z Ducha svatého. Uložil mu, aby syna pojmenoval Ježíš.

Po čase se konalo sčítání lidu a Josef s Marií se museli podle příkazu císaře odebrat z Nazaretu do Betléma, města Davidova, kde se Josef měl nechat zapsat. Poté, co dorazili do města, snažili se sehnat nocleh. To se jim však nepodařilo, a tak Josef s Marií museli přenocovat v chlévě, kde Marie porodila Ježíše. Novorozeného syna zavinula do plenek a položila do jesliček.

Té noci se zdejším pastýřům zjevil anděl Páně, aby jim oznámil, že se v Betlémě narodil Spasitel, Kristus Pán. Pastýři tam ihned spěchali a opravdu našli Marii, Josefa a děťátko v jesličkách. Všem tu radostnou novinu vyprávěli a k jesličkám pak přicházeli další lidé, aby se novému králi poklonili.

Novorozenému králi Židů se chtěli poklonit také mudrci z Východu, kteří spatřili hvězdu (dnes zobrazovanou jako kometu) předpovídající narození Ježíše. Když mudrci přišli do Jeruzaléma, vyptávali se, kde by Ježíše našli. Dozvěděl se o tom král Herodes, jehož ty zprávy velmi znepokojily. Svolal proto kněží a zákoníky a vyptával se jich, kde se ten Mesiáš narodil. Prozradili mu, že Spasitel se narodil v Betlémě, a tak Herodes vyslal mudrce do Betléma, aby ho našli a on se mu také mohl přijít poklonit. Hvězda jim ukázala, kudy se mají dát. Mudrcové se Ježíšovi poklonili a předali mu dary: zlato, kadidlo a myrhu. Ve snu však byli před Herodem varováni, a proto se domů vrátili jinou cestou. I Josefa anděl ve snu varoval, proto s Marií a Ježíšem uprchli před Herodem do Egypta. Jakmile král Herodes zjistil, že se mudrcové se zprávou o novém židovském králi nevrátili, vydal příkaz povraždit všechny děti mladší dvou let v Betlémě a okolí.

Své kořeny mají Vánoce zřejmě již v pohanských oslavách zimního slunovratu. První zmínky o oslavách Vánoc křesťany pocházejí ze 4. století z Říma.

Předtím, v raném středověku, slavili pro ně důležitější svátek Zjevení Páně (Epifanie, 6. ledna), kdy mudrcové z Východu navštívili novorozeného Ježíše. Teprve po korunovaci Karla Velikého na císaře v den Narození Páně v roce 800 začal svátek Narození Ježíše nabývat stále většího významu.

V 17. století, v době anglické občanské války (v roce 1644), označil anglický parlament Vánoce za pohanský zvyk a zakázal slavení tohoto svátku. Podobně tomu bylo i ve Skotsku a některých anglických koloniích. Ačkoli se zvedla vlna protestů, vydržel tento zákaz až do roku 1660.

V našich zemích se křesťanskou podstatu Vánoc snažili potlačit nejprve nacisté za druhé světové války a posléze i československá komunistická vláda. Až v roce 1989 mohly být Vánoce jako křesťanský svátek narození Ježíše Krista slaveny znovu veřejně.

Adventní svátky

Advent je období čtyř týdnů před Vánoci a představuje dobu příprav na samotné Vánoce.

Slovo advent je odvozeno z latinského slova „adventire“, což znamená „přicházet“. Odkazuje se na příchod Mesiáše.

První adventní neděle bývá označována jako *železná*. Připadá na neděli mezi 27. listopadem a 3. prosincem. Je považována za počátek církevního (liturgického) roku.

Následující adventní neděle nesou název *bronzová*, *stříbrná* a *zlatá*.

Kromě adventních nedělí se v prosinci slaví i svátky některých významných křesťanských světců. Všechny tyto svátky jsou svázané s mnoha lidovými nebo církevními tradicemi.

Svátek sv. Ondřeje

(30. listopadu)

Svatý Ondřej se narodil v Palestině a byl rybářem. Později se stal jedním z prvních a také nejbližších učedníků Jana Křtitele, kteří směli být přítomni některým výjimečným událostem. Ondřej působil jako apoštol křesťanství v Malé Asii a Skytii u Černého moře. Podle legendy byl ukřižován ve městě Pagras na kříži ve tvaru písmene X. Takovému kříži se proto říká svatoondřejský kříž.

Se svým bratrem svatým Petrem se stal patronem rybářů. Současně je také patronem horníků, provazníků a ochráncem všech zamilovaných, zejména nevěst. K jeho atributům obvykle patří kniha s evangelii a kříž ve tvaru písmene X.

Říkalo se, že co se ve svatoondřejskou noc zdá, to se určitě splní.

Právě v tento den měla svobodná děvčata provádět nejrůznější magické praktiky, které jim měly prozradit víc o jejich budoucích milých.

Pokud si svobodná dívka napsala na sedm lístků jména sedmi chlapců a večer je dala pod polštář, první lístek, který ráno otočila, měl prozradit jméno chlapce, který jí je souzený.

V jiném kraji dívky měly jen čtyři lístky, jež pak zavazovaly do rohů kapesníku, který vložily také pod polštář. Ráno při rozvázání prvního uzlu uviděly jméno svého budoucího ženicha.

Večer se scházely nezadané dívky, které na ošatkách točily šátky a říkaly říkanku. Které z nich přitom šátek z ošatky vyskočil, ta se měla do roka vdát.

Některé dívky zase položily na lopatu kousek chleba a čekaly, který kousek sní pes jako první, jeho majitelka se první vdá.

Jinde dívky vařily knedlíky. Vypracované těsto se rozdělilo na pět kousků a do čtyř se zabalily papírky s chlapeckými jmény, ten pátý zůstal prázdný. Když se daly knedlíky vařit, čekalo se, který z nich první vyplave nahoru. Po rozříznutí si pak dívka buď přečetla jméno chlapce, svého budoucího ženicha, nebo našla prázdný papírek, který značil, že je svatba v nedohlednu.

Svátek sv. Barbory

(4. prosince)

Svatá Barbora byla dcerou bohatého kupce. Její otec ji nechal uvěznit, aby ji uchránil před svody okolního světa. Barbora utekla, ale otec ji nakonec po dlouhém pronásledování dostihl a nechal jí setnout hlavu mečem.

Svatá Barbora je podle legendy označována za patronku týraných a opuštěných dětí, ale také horníků, střelců, pokrývačů, tesařů či architektů. K jejím atributům obvykle patří věž, kalich, paví pero či meč.

Barborky byly postavy oděné v bílém a šaty měly přepásané červenou mašlí. Obličej jim zakrývaly vlasy, někdy ho měly obílený moukou. Na hlavě mívaly věneček ze zelených větviček.

V předvečer svátku svaté Barbory buď samostatně, nebo po skupinkách obcházely chalupy a hodným dětem přinášely dárky v podobě sušeného ovoce, oříšků nebo koláčků. Neposlušné děti vyšlehaly metličkami. Lidé věřili, že Barborky sestoupily na zem po žebříku, který jim z nebe spustil svatý Petr.

Svátek sv. Mikuláše

(6. prosince)

Svatý Mikuláš byl biskup v Myře v Lykii. Je uctíván již od 5. století. Byl velmi štědrý k potřebným a neváhal hájit nespravedlivě obviněné. Na jeho přímluvu se údajně odehrálo mnoho zázraků. Byl jedním z nejuctívanějších svatých v celém křesťanském světě. Svatý Mikuláš byl patronem námořníků, lékárníků, pekařů, rybářů a obchodníků.

K jeho atributům obvykle patří biskupské roucho, berla, tři zlaté koule (jablka), měšec, loď či kotva.

Traduje se, že Mikuláš se v předvečer svého svátku spouštěl z nebe na zem na zlatém laně. Byl prý vysoké postavy, měl dlouhé bílé vousy a na hlavě biskupskou čepici. V jedné ruce držel berlu a v druhé knihu hříchů. Doprovázeli ho andělé a čerti.

V mikulášském průvodu šly i další postavy – laufr, Turek, smrtka nebo voják. Mikuláš chtěl vědět, zda byly děti hodné a pomáhaly rodičům. Jejich prohřešky měl zapsané ve své knize hříchů. Děti pak musely slíbit, že nebudou zlobit a budou se pravidelně modlit, jinak by si je čerti vzali s sebou do pekla.

Poslušné děti dostaly od andělů nějaké dobroty, jako sušené ovoce, perník, ořechy nebo jablíčka. Ty zlobivé pak brambory nebo cibuli.

Pokud Mikuláš do stavení nepřišel, dávaly si děti ke komínu boty, punčochy nebo talířky a doufaly, že v nich ráno něco najdou.

Mikulášova podoba se krajově lišila. Ve Slezsku připomínal anděla, na Písecku míval sukni, slaměný plášť a vysokou čepici. V některých oblastech doprovázela mikulášský průvod maska na figuře koně, jinde smrtka s kosou, laufr, kominík, mouřenín, husar apod.

Svátek sv. Ambrože

(7. prosince)

Svatý Ambrož byl po svém otci jmenován správcem provincií v Itálii. V roce 374 se stal biskupem v Miláně. Byl považován za obratného politika, oblíbeného kazatele a lidmi byl velmi uctívaný pro své sociální cítění. Roku 1295 byl papežem Bonifácem VIII. jmenován prvním učitelem církve.

Podle legendy jednou usedl Ambrožovi, který byl ještě malý chlapec, na obličej včelí roj. Včely mu vlétly do úst a krmily chlapce medem. Bylo to považováno za boží znamení a předpověď slavné budoucnosti.

Na základě této legendy je tento světec zobrazován s pleteným včelím úlem. Dalšími atributy mohou být dítě v kolébce, husí brk, holub či dobytče. Bývá označován za patrona včelařů, výrobců svíček, učení, školních dětí, studentů.

Svatý Ambrož byla postava v bílém hábitu se špičatou černou čepicí a závojem přes obličej. Na rukou měl bílé rukavice. Objevoval se u kostelů ve středních Čechách, kam po setmění lákal děti na cukrovinky, které tam rozhazoval, a potom je strašil a honil s metlou polepenou bílým papírem.

